

Niklas Luhmann
LÁSKA JAKO VÁŠEŇ

kapitola 14

Láska a manželství: K ideologii reprodukce

Pramen:

Luhmann, N. *Láska jako vášeň*. Přeložil Miroslav Petříček. Praha : Prostor, 2002, s. 151-160 a text na předsádce.

Niklas Luhmann (1927-1998), významný myslitel 20. století, celý život zpracovával jedno velké téma, kterým byla společenská realita v nejširším slova smyslu. Pro tento stěží představitelný komplexní jev jakoby ve svém díle hledal uchopitelný tvar v tématech, která se nám obecně jeví jako základní, ucelené oblasti společenského života (umění, kultura, ekonomie, politika, věda, právo a náboženství). Jeho myšlení bývá označováno jako radikální konstruktivismus.

Luhmann viděl náš svět jako realitu udržovanou a utvářenou **autopoietickými systémy**, tedy uzavřenými systémy, které jsou seberefrenční, které se rozvíjí ze sebe sama. Okolí takového systému pak tvoří jednak ostatní systémy, ale zejména pak potencionální oblast jeho dalšího vývoje (tematizace). Každý systém podle Luhmanna zvyšuje vlastní celistvost a především se vůči ostatním diferencuje. Děje se tak s pomocí tzv. medií podmiňujících komunikaci mezi systémy. Takovou mediační sdělovací schopnost mají i symbolická média jako jsou moc, peníze, pravda či láska. Každé z těchto médií má svoji sémantiku, tedy systém znaků, jako prostředek vyjadřování smyslu, který se mění s požadavky systémů.

Vývoj evropské sémantiky lásky sleduje Luhmann ve svém díle nazvaném *Láska jako vášeň* na příkladě francouzské a německé galantní literatury 18. a 19. století. Jde o velmi zajímavé využití teorie autopoietických systémů pro empirické zkoumání reality. Pohledem na svět optikou této teorie Luhmann ve svých dílech významně obohatil chápání sociálního vývoje v postmoderní době.

V úvodu kapitoly věnované lásce, manželství a ideologii reprodukce Luhmann nastiňuje důvody, které vedly k přechodu **od domluvených sňatků k manželství z lásky**. Počátek tohoto procesu klade zhruba do 18. stol., do období velkých hospodářských proměn. Diferenciace jiných funkcionálních systémů umožnila vzdát se rodinných vztahů jako pilířů politických, ekonomických a náboženských funkcí. Dostatečně autonomní funkcionální systémy se o svoji sebereprodukci starají samy. Vytratil se význam, který by přesahoval konkrétní manželství. Samotné manželství tak nabylo na důležitosti, protože rodina je jím vždy jakoby znovu zakládána. Příbuzenské vztahy mají spíše formální význam. Pozůstatek dřívější fakticity rodových vztahů lze u nás vidět např. v typických koncovkách ženských příjmení „-ová“.

Důležitost institutu manželství položila důraz na volbu partnera, která musela být najednou, více než kdy jindy, legitimována sama ze sebe. Tím se do centra pozornosti dostalo komunikační médium lásky a její sémantika. Najednou to má být pouze ona, která má zajistit partnerskou shodu zájmů, budoucí stabilitu. Vývoj sémantiky lásky je tak možné sledovat jako snahu plnit tuto úlohu, snahu poskytnout bohatý komunikační jazyk pro všechny prvky bohatě strukturované společnosti. Společnost jako by se neustále ptala sama sebe, co že to je ta „pravá láska“, jak ji rozeznat? Důvodem nevydařených manželství už nemohly být smluvené sňatky uzavřené kvůli majetku nebo s ohledem na stav. Příslibem štěstí v manželském svazku je *„institucionalizované pochopení pro blouznivou vášeň“*, tedy soulad s aktuální sémantikou lásky.

Romantická láska sama však nemohla tento problém vyřešit. V 19. stol. se začíná jako součást lásky přijímat **sexualita**. Systém konečně začíná fungovat. *„Individua, jež si představují, že hledají své štěstí, slouží k reprodukci lidstva.“* Romantická láska je odsunuta stranou. Objevuje se představa, že láska je útěchou prostředních lidí.

Ve filozofických kruzích dochází k reflexi probíhajícího sociologického děje a nastupují první snahy sémantiku lásky pochopit jako **trojstupňový systém regulace** kde svoboda a instituce nepozorovaně a překvapivě splývají:

- 1) Jazykem kultury je vyjadřována ideologie, která ovlivňuje individuální utváření citu.
- 2) Individuální cit reguluje generativní (na reprodukci orientované) chování lidí.
- 3) O reprodukci se rozhoduje v plně individualizovaném, nicméně nepozorovaně regulovaném procesu volby.

Jednota lásky a manželství je následně chápána jako jednota látky a formy, ideálu a skutečnosti, jejímž základem je sexualita a konečnou funkcí reprodukce lidstva. Romantika se jeví

jako poslední obrana před trivializací lásky. Rezinace na romantiku by znamenala ztrátu jistoty, rozhodovacího kódu, magického znamení osudu. V sémantice lásky se dostává do popředí motiv mileneckého románu končícího manželstvím.

Objevuje se „**konfekční**“ **romantika** pro obyčejného člověka, srozumitelná, intelektuálně nenáročná, všeobecně dostupná, „*podle níž sice mohou žít jen nemnozí, ale všichni o ní mohou snít*“. Prochází napříč společenskými vrstvami a kultivuje lásku a manželství jako cestu osobního růstu. S ní se však objevuje i nutná daň za idealismus. Srovnání ideálu a osoby pochopitelně v drtivé většině dopadá v neprospěch osoby. Tato prazákladní neslučitelnost se objevuje v manželství jako zklamání právě těch očekávání, na nichž bylo manželství založeno.

Rozvody moderních manželství se tak jeví v trochu jiném světle. S ohledem na výše řečené lze soudit, že vinu má možná chybná ideologická regulace *romantickou láskou*. Deziluze podněcuje snahu hledat jiné základy trvalých intimních vztahů jako jsou přátelství, vzájemný respekt, společné zájmy, společné jednání v důležitých věcech. Romantický entuziasmus je z reálného života odsunut zpět do oblasti snů a kratochvíle.

Diference osobních a neosobních vztahů začíná postupně být tím, co utváří sociální život jedince a do jisté míry vysvětluje novou proměnu sémantiky intimních vztahů. Osobní vztahy, tedy vztahy do kterých může jedinec vnést své já, přestávají mít místo v denním společenském styku a o to více vzrůstá jejich význam a potřeba doma, v rodině, v manželství. Je to však paradoxně právě oblast neosobních vztahů, v níž je člověk nucen uspokojovat většinu svých existenčních potřeb. Pro oblast osobních vztahů tak jakoby nezbyvala náplň a jejich potřeba je spíše jen kompenzační a tím jaksi neuchopitelná, obecná, neurčitá. Z takové situace zřejmě pochází nenaplněnost touhy po intimních vztazích, kterou Luhmann zmiňuje. „*Právě naděje a očekávání, která se snaží nalézt cosi, co chybí, naplnit cosi nenaplněného, mohou ustavovat měřítko, kterým buď nelze dosát vůbec, anebo jen obtížně.*“ Toto pak platí ještě tím spíše pokud není k dispozici žádná sociálně standardizovaná sémantika, která by uživatelům sjednávala určitou sociální jistotu.

Lze dokonce předpokládat individuální situaci, kdy je oblast osobních vztahů disfunkční. Dotyčný jedinec tak může žít (spíše přežívat) bez zkušenosti se skutečně osobním vztahem. Důsledkem pak může být duševní stav, který psychologie popisuje, jako identifikaci s vlastní personou - s naší sociální rolí, s naším požadovaným já. Dotyčný, takto podmíněný svým okolím, má jen nepatrné povědomí o vlastní osobnosti. Pokud se sám se sebou později "vnitřně shledá", nebývá to setkání nejpříjemnější, protože objeví něco velmi dlouho zanedbávaného. Domnívám se, že nelze žít aktivní život v moderní společnosti, a přitom nebýt tímto jevem dotčen.

Krátká úvaha o sociologickém jevu jménem *romantická láska*

Niklas Luhmann přináší zdánlivě triviální empirický postřeh, ovšem v kontextu teorie autopoietických systémů velmi zajímavý. Láska (onen ryzí cit) je dnes oficiálně považována za jediný legitimní důvod pro uzavření sňatku. Naše současná společnost jako autopoietický systém, aniž bychom si to příliš uvědomovali, používá mýtus pravé lásky k propagaci ideologie reprodukce. Luhmann mluví dokonce o institucionalizaci abnormálního exaltovaného chování, kterým se *romantická láska* má tradičně projevovat, přičemž tolik potřebná klidná, každodenní, samozřejmá láska zůstává jaksi stranou pozornosti a oslavování. Tradiční kult romantické lásky tak vlastně znamená institucionalizaci pozitivní sociální deviace svého druhu.

Ze sociologického hlediska může být zajímavé, že skutečně prožité vášnivé „pravé lásky“ bývají vzácné, krátké, nevedou často ke šťastným koncům a pokud vůbec figurují v životě průměrného jedince, pak je zpravidla nalezneme v přihrádce vyhrazené hořko sladkým vzpomínkám. Romantická láska, prožívaná v souladu s mýtem, budí krajní podezření o vyzrálosti a přičetnosti jedince a přitom je paradoxně, jako určitý stereotyp, oficiálně i neoficiálně deklarována jako důvod uzavření sňatku, ačkoliv skutečné pocity a důvody jsou mnohdy prozaičtější.

Mýtus romantické lásky je ovšem stále vyhledávaný artikl. Žije dál, v kultuře, v umění, ve snech a představách, v morálním citění. Její sémantika nám stále poskytuje univerzální vyjadřovací prostředky pro intimní vztahy. Např. kytice, prstýnky, tradiční symbolika (dokonalou přehlídku mohou poskytnout tištěná přání) či například klišé písňových textů nebo reklamních spotů. Ostatně i samozřejmost s jakou u nás zdomácněl den sv. Valentýna může mluvit ve prospěch Luhmannovy teorie hledání jistoty v osobním citovém poutu. Tím spíše že MDŽ se přestalo slavit a starší tradiční Svátek matek se příliš neujal.

Zatímco tedy romantická láska je stále živým a sdělným pojmem, ve skutečném každodenním životě zdaleka tak samozřejmá nebývá. Ke skutečnému trvalému prožívání zdá se být vyhrazena pouze nemnoha duším vybaveným vhodnou kombinací moudrosti a naivity.

Ze všeho dosud řečeného však můžeme nepřímou dovodit, že tomu tak nejspíš bylo vždy.